



TÜRKİYE EĞİTİM SİSTEMİNİN AMAÇLARINDA FELSEFİ AKIMLAR

PHILOSOPHICAL MOVEMENTS IN THE AIMS OF THE TURKISH EDUCATION SYSTEM

Ayşe ŞİMŞEK*
Sadık KARTAL**

Öz

Toplumlar ve bireyler için büyük bir önem taşıyan, yaşam boyu edinilen her davranışı kapsaması, formal ve informal yönü olan bir süreç olması nedeniyle eğitimin tanımlanması ve sınırlarının çizilmesi zordur. Bireylerin kendi yaşantıları yoluyla davranışlarında kasıtlı olarak istedik davranış değişikliği meydana getirme süreci olarak belirtilmesi Türkiye’de kabul gören bir tanımlamadır. Değişik kaynaklarda bireylerin içinde doğduğu başta kültürel değerler olmak üzere tutum, yetenek, beceri, estetik duyarlılık ve olumlu yönde davranışlar kazandırılmasının amaçlandığı bir süreç veya insanı kültürel hayata hazırlayan tüm sosyal süreçlerin toplamı şeklinde tanımlamalara rastlamak da mümkündür. Eğitim alan yazınında tanımlamalar yapılırken felsefi akımların etkisi yadsınmaz oranda büyüktür. Yani felsefe akımları eğitimin şekillendirilmesinde önemli unsurlardan biri olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmada Türkiye eğitim sistemine yansıyan felsefe akımlarını (idealizm, realizm, natüralizm, pragmatizm) belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma var olan durumu betimlemeyi amaçlaması bakımından nitel araştırma modelinde ele alınmıştır. Türkiye eğitim sisteminin yapılanmasında temel olan 1982 Anayasasında eğitim ile ilgili maddeler, Milli Eğitim Temel Kanunda Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ve temel İlkelerine yansıyan felsefe akımları doküman incelemesi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Araştırmanın sonucunda belirtilen yasal metinlere yansıyan genel felsefe akımının çoğunlukla pragmatizm olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Eğitim Sistemi, İdealizm, Realizm, Natüralizm, Pragmatizm.

Abstract

Education is of capital importance for societies and individuals, yet, it is difficult to define and delineate the education because it includes every life-long-acquired behavior and is a process with formal and informal aspects. Process of deliberately demanding behavior change in individuals' behavior through their own experiences is a well-accepted definition of education in Turkey. It is possible to come across different definitions such as a process in which acquisition of cultural values individuals born into, attitudes, skills, aesthetic sensitivity and positive behaviors is aimed; or the sum of all social processes that prepare people for cultural life. The effect of philosophical movements is undeniable when defining educational concepts in the literature. In other words, philosophical movements are defined as one of the important factors in shaping education. This study aimed to determine the philosophical movements (idealism, realism, naturalism, pragmatism) reflected by the education system in Turkey. The research is considered under the qualitative research as it describes the current situation. Effect of philosophical movements to the items related to primary education under the Constitution of 1982, which is the basis for the construction of the education system in Turkey; and general purpose and fundamental principles defined by the Turkish National Education Basic Laws was examined by a document analysis. Obtained data were analyzed through content analysis technique. It was observed that mostly pragmatism is reflected in the legal texts.

Keywords: Turkish Education System, Idealism, Realism, Naturalism, Pragmatism.

GİRİŞ

Eğitim kavramına yönelik yapılan tanımlar incelendiğinde tanımların dayandığı felsefi anlayışa göre farklı şekillerde yapıldığı görülmüştür. Her farklı felsefi düşünür eğitimi kendi hedeflerine uygun bir amaç yükleyerek tanımlamaktadır (Toprakçı, 2002). Ancak yapılan tanımlamalarda temel olarak insanın ele alındığı, insanın var olan durumunun yetersiz kabul edildiği, tutarlı, etkin araç-gereç, strateji, yöntem, teknik gibi uyarıcıların devreye sokularak istedik yönde bir davranış değişimini hedeflediği ve sonuçta da hedeflenen istedik davranışların kazandırılıp kazandırılmadığının değerlendirildiği süreci kapsadığı görülmüştür (Sönmez, 1991). Eğitim sistemleri devlet/toplum tarafından belirlenen amaçlara ulaşmak üzere oluşturulmaktadır. Kazandırılmaya çalışılan davranışların niteliğine göre eğitim durumları düzenlenmektedir. Devlet/toplum eğitim düzenlemelerini yaparken, devletin benimsemiş olduğu ideoloji ve felsefelerden faydalanır. Bu açıdan felsefe, eğitimin niteliğini belirlemede, insanlara bakış açısı kazandırmada ve akıl yürütme biçimi sağlamada yani eğitimdeki uygulamaları şekillendirmede önemli bir

* Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Yönetimi Doktora Öğrencisi, aysesimsek1002@gmail.com

** Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı, skartal@mehmetakif.edu.tr



rol oynamaktadır. Kısacası felsefi görüşler ile eğitim durumları arasında olumlu yönde bir ilişki bulunmaktadır (Sönmez, 1991).

Bu ilişkiye bağlı olarak felsefe, eğitim sistemi kurulurken belirlenen hedeflerin niteliği konusunda bir karara varmada, hedef davranışların hangi ölçütlere dayandırılırsa istendik olacağı konusunda yol göstermektedir. Hedef, hedef davranışlar, içerik, eğitim ve sınav durumlarının temel alınan felsefeye göre iç tutarlılığının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Eğitimle doğrudan ilişkili olan disiplinlerin bilgi ve yöntemleri arasındaki bütünlüğün sağlanmasında felsefeye başvurulmaktadır. Kısacası eğitim ve felsefe arasında tutarlı bir etkileşim vardır (Sönmez, 1991).

Felsefe eğitimin ne amaçla neden yapıldığı sorusuna temelde yanıt aramıştır. Ele alınan felsefe görüşüne göre eğitimin tanımı, amaçları, ilkeleri, eğitim programı, öğretim metodolojisi, öğretmen öğrenci ilişkileri de değişmiştir (Gutek, 2017).

Felsefi akım olarak idealizmde eğitimin temel amacı insanı bilinçli ve özgür bir biçimde Tanrı'ya ulaşmak olarak belirtilmektedir (Sönmez, 1991). Bireyin mutlak doğrulara ulaşması ve davranışlarının akla uygun olması, iyiye, doğruya, güzele yönelmesi eğitsel amaçlarıdır. Öğretim süreci boyunca öğrencilerin gelişmesi ve başarısı bir kademededen diğerine geçtiğinde bilginin artmasıyla ortaya çıktığı ve bilginin özünün nesilden nesile çoğalarak ve geliştirilerek aktarılması gerektiği benimsenmektedir (Gutek, 2017; Sönmez, 1991; Üstüner, 2002; Tozlu, 1997). Okulun eski bilgileri, yetileri koruyarak bu bilgilerden oluşan müfredat programları ile bireyleri geleceğe hazırladığı ve öğrenenin gizli kalmış bilgilerini ortaya koyan en etkili araç olduğu ifade edilmektedir (Gutek, 2017). Idealizme göre eğitim programlarının merkezine kavramsal ve düşünsel disiplin doğruları konulmalıdır. Kültürel mirasın felsefe, tarih, edebiyat gibi konularla aktarıldığı belirtilmektedir. Değerler eğitiminde öğrencinin değerli davranışları ve insan modellerini örnek alarak, bu üslupları taklit ederek sürdürmeleri amaçlanmaktadır. İdealizm öğretim metodolojisinin temelinde öğretmenin önemli kavramlara ilişkin uyarıcı yeni sorulara yol açıcı sorular sormasına dayalı sokratik tartışma yöntemini kullandığı ve örneklerle anlatım yapmanın önemli görüldüğü açıklanmaktadır. Özgür bir tartışma ortamı yaratılarak, öğrenilen olayın gerçek anlamını ortaya koymaya odaklanılmaktadır. Öğretmen öğrenci ilişkileri ise bu felsefede öğretmen merkezlidir. Öğretmen öğrencilerde öğrenme isteği oluşturan, hem konusuna hem pedagojiye hâkim kişi olarak tanımlanmakta ve öğretmen kültürün, yüksek değerlerin olgun bir taşıyıcısı olarak örnek gösterilmektedir (Gutek, 2017).

Realizm felsefesine göre eğitimin hedefi kültürel mirası yeni nesillere aktarmak, bireyleri toplumsal yaşama hazırlamak ve onları erdemli ve mutlu kılmaktır. Değerlerin doğa yasalarıyla çelişmemesi gerektiği, değerlerin doğa yasalarına uygun olması gerektiği ifade edilmektedir. Ahlak açısından ise insana yararlı olanın iyi olduğu belirtilmektedir (Sönmez, 1991). İnsan aklını geliştirmek ve insanın aklını kullanarak tercihler yapması, kendi kimliklerini belirlemesi konusunda insanlar cesaretlendirilmelidir. Okullarda işinde uzman olan öğretmenler görev yapmalıdır. Okulun bilgiyi aktarma, araştırmayı öğretme, zihinsel gelişimi sağlama işlevi bulunmalıdır. Öğretmene öğretme, öğrenciye öğrenme özgürlüğü sağlanmaya çalışılmalıdır. Okullar sadece sosyal hizmet sunan araçlar olarak kabul edilmemelidir. Okullarda değer öğretimi ile çocuğun davranışlarının biçimlendirilmesi önemli görülmektedir. Yükseköğretim kurumlarının bilimsel üretim merkezi kabul edilerek, araştırma ve öğretimin maddi ve manevi açıdan desteklenmesi, araştırmalarını yaparak kamuoyuna duyurmaları, bir dersin literatürüne katkı sağlaması beklenmektedir. Öğretmenlerin, konularında bilgi açısından donanımlı, bilgi aktarırken kullanacakları yöntemler hakkında yeterli deneyime sahip, uzman bir öğretici olmaları beklenmektedir. Öğrenmenin en iyi ve etkili yolunun sistematik olarak düzenlenmiş bağlantılı disiplinlerle, konu ağırlıklı bir eğitim anlayışıyla hazırlanmış müfredatla, akademik anlamda alanında uzman eğitimciler tarafından sağlanabileceği belirtilmiştir. Her disiplinin kavramsal bir sisteme dayalı olarak yapılandırılması gerekmektedir. Öğretmen ders anlatma, tartışma, deney, gözlem gibi çeşitli yöntemleri kullanmalı, öğrencinin önceki öğretimini gözetererek en uygun yöntemleri birlikte kullanarak ders işlemelidir. Derslerde bilimsel araştırma yöntemi kullanılmalıdır. Öğrenciler öğrenmeye istekli ve hazır kabul edilmektedir. Öğrenme öğrencinin kendi sorumluluğundadır. Öğrencilerin kendini bilme, yönlendirme, kendi kendine düşünme gibi temel haklara sahip olduğu kabul edilir (Gutek, 2017; Sönmez, 1991; Tozlu, 1997).

Natüralizm felsefesine göre eğitim "Kişinin doğal olarak olgunlaşmasını ve onun bu özelliğini göstermesini sağlama işi" olarak ifade edilmektedir (Sönmez, 1991). Doğanın bünyesinde tüm varlıkları kapsayan bütünsel bir sistem olduğu kabul edilmektedir. Eğitim hedeflerinin doğa ve insan doğasına bakılarak belirlenmesi, gerçekliğe ilişkin bilgilerin duyular yoluyla doğada anlaşılmasına çalışılması, eğitim sürecinin doğadaki oluşumlar gibi kademeli bir seyir izlemesi gerektiği belirtilmektedir. Natüralizme dayalı eğitimin temel amacı kendi kendine gelişim gösteren, özgür, özgün bir insan doğası oluşturmak olarak ele alınmaktadır (Üstüner, 2002). Eğitimde bilimsel yöntemler kullanılarak değişmeyen, mutlak doğrular olarak



nitelendirilen doğa yasaları elde edilmelidir. Yapararak yaşayarak öğrenme eğitimde esastır. Doğada kendiliğinden var olan ödül ve ceza eğitimde kullanılmalı, başarı ödüllendirilmeli, başarısızlık ise cezalandırılmalıdır. Öğrenme bireylerin, ilgi, ihtiyaç, yeteneklerine ve hazır bulunuşluklarına göre şekillendirilmelidir. Öğretmenler bilgiyi aktaran, ezberleten değil, doğal ortamda bireylerin bilgi edinebilmeleri için uygun ortam, fırsat ve imkanlar oluşturan, öğrencileri için örnek, öğrenmeye kılavuzluk eden kişiler olmalıdır. Eğitim programlarının temeli bireylerin ihtiyaçları, ilgileri ve doğasına göre oluşturulmalıdır. Öğrencilere bilgiler hazır olarak verilmemeli, uygun öğrenme ortamlarında keşfederek, çevreyle kurulan duyuşsal etkileşime, problem çözmeye dayalı merak ettiklerini öğrenmelidirler. Öğrencilere hayatlarında kullanabilecekleri yararlı bilgi ve beceriler kazandırılmalıdır. Çocuklar büyüyünceye kadar dini inanç, ahlaki değer yargısı verilmemeli sonrasında kendi mantığıyla inanç ve değer yargısını oluşturmalarıdır (Sönmez,1991, Üstüner, 2002).

Pragmatizm felsefesinde eğitim "Yaşantılar yoluyla istendik davranış değişikliği oluşturma süreci" olarak tanımlanmış ve yaşantı yoluyla insanın doğal ve toplumsal çevresiyle kurduğu etkileşimler aracılığıyla bilginin elde edildiği belirtilmiştir (Sönmez, 1991). Bu felsefe akımında bilginin kaynağı deney olarak görülmektedir. Bilgi bilimsel yöntemlerle sınanarak elde edilmelidir. Duyularımızla tecrübe edebileceğimiz şeyleri bilebileceğimiz anlayışına dayanmaktadır (Sönmez, 1991, Üstüner, 2002). Felsefenin temelinde gerçekliğin sürekli değişmesinin, değerlerin göreliliğinin, insanın sosyal ve biyolojik yapısının, demokrasinin bir yaşam biçimi olarak öneminin ve eleştirel zekânın insan davranışlarında önemli olduğu ifade edilmektedir (Üstüner, 2002). Bu felsefede toplum ve kültürüne bağlı gençlik yerine daha çok gelişme ve fayda odaklı çağa ayak uydurabilen bir gençlik yetiştirilmesi amaçlanmıştır (Ergün, 2009). Öğrenci doğal ve sosyal bir çevrede yaşayan, çevresiyle sürekli etkileşim içinde olan, bireysel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken karşılaştığı problemleri çözmeye çalışan, biyolojik ve sosyolojik bir varlık olarak kabul edilmektedir. Okulun kişiye kültürel bir çevre sağlayarak onların hayata katılımını kolaylaştıracak bilgi, yetenek ve dil kazandıran, olgunlaştıran bir düşünme süreci sağlaması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca okulun kültürel mirası gelecek nesillere aktarmada bir aracı olmasının yanı sıra kültürel mirası sadeleştirme, daraltma ve dengeleme gibi işlevlerinin de bulunduğu ifade edilmektedir (Üstüner, 2002).

Pragmatizm felsefesinde eğitim öğrenci merkezli olarak yapılandırılmaktadır. Öğretmen öğrenmeye rehberlik yapan, yol gösteren kişi olarak tanımlanmaktadır (Üstüner, 2002; Sönmez, 1991). Eğitim ortamı her bir öğrenci gözetilerek tasarlanmalı, demokratik olmalı, öğrenci yaptıkları eylemlerde yüreklendirilmeli ve ceza uygulanmamalıdır. Bireylerin hazır bulunuşluk düzeyi, ilgi ve yetenekleri gözetilerek öğretim süreci planlanmalı ve öğrenci istediği konuyu, sorunu sınıfa getirebilmelidir. Öğrenme yaşantılara dayandırılmalı, yapararak yaşayarak öğrenmeye yönelik, problem çözme temele alınarak öğrenme süreçleri tasarlanmalıdır. Öğrencilerin deney, gözlem, araştırma, inceleme, tartışma yapmaları sağlanmalıdır. Öğrenciye yaşamdan alınmış, düzeyine uygun sorunlar verilmeli, öğrencinin bunu sınırlandırması, sorunu belirlemesi, soruna yönelik çözüm yolları geliştirmesi, çözüm yollarını denemesi ve olası sonuçları kestirmesi ve sonuçları gözden geçirerek deneme yanılmaya imkân tanınarak, tümevarım ve tümden gelimi birlikte kullanarak bilgiye ulaşması sağlanmalıdır. Öğretim sürecinde proje yöntemi de kullanılmalıdır. Eğitimde uygulamaya ağırlık verilmelidir. Ortak, zorunlu, doğal ve toplumsal ihtiyaçlar merkeze alınmalıdır. Öğrencilerin işbirliği içinde çalışabilecekleri eğitim ortamları düzenlenmelidir. Öğrencilerin karakter eğitimleri desteklenmeli, okul yaşama hazırlık olarak değil, yaşamın kendisi olarak görülmelidir. Doğa bilimleri, iş ve meslek eğitimi, matematik, geometri, tarih, coğrafya, resim, dil, müzik vb. derslere yer verilmelidir. Derslerde öğrenilen bilgiler öğrencinin gizil güçlerini ortaya çıkarabilmesine yardımcı olmalı, zihinsel gelişimine katkı sağlamalıdır. Bilginin mutlak doğru olmadığı, ortam ve koşullara göre değişim gösterebileceği vurgulanmalıdır. Öğrencinin neyi değil, nasıl öğreneceği gözetilmelidir. İş ve meslek eğitiminde iş ve üründen çok, sürece ağırlık veren değerlendirme yapılmalıdır. Öğretim sürecinde uygulanan sınavlar öğrencinin gizil güçlerini ortaya çıkarmalıdır (Sönmez, 1991; Gutek, 2017).

Türkiye eğitim sistemine felsefe akımlarının yansıyor yansımadığını ya da milli eğitimin amaçlarının oluşturulmasında hangi felsefenin temel alındığı bu çalışmanın temel çıkış noktasıdır. Ele alınan bu felsefeleri ortaya koyarak, eğitimin bugünkü durumunu irdelemek bir başka amaçtır. Çalışmada Türk Eğitim Sistemi'ne idealizm, realizm, natüralizm, pragmatizm felsefe akımlarının yansımalarını belirlemek için Türkiye Eğitim Sistemi'nin yapılanmasında temel teşkil eden 1982 Anayasasındaki eğitim ile ilgili maddeler, Milli Eğitim Temel Kanunda Türk Milli Eğitiminin genel amaçları, Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri incelenmiştir.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Çalışmada 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Milli Eğitim Temel Kanunu (1973) analiz kapsamına alınmıştır. Araştırma öncesinde araştırmanın amacı doğrultusunda Türk milli eğitim sistemini



yansıtan veri kaynakları ile ilgili inceleme yapılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda 1982 Anayasası maddelerinin ve Milli Eğitim Temel Kanunu'nun Türk Milli Eğitim Sistemi'nin genel yapısını oluşturduğu görülmüştür. Türk Milli Eğitim Sistemi'ne yansıyan felsefeleri incelemeyi amaçlayan araştırmada 1982 Anayasasının eğitimle ilgili görülen 24., 27., 42., 62. ve 130. maddeleri ele alınmıştır. Milli Eğitim Temel Kanununda ise Türk Milli Eğitiminin Amaçları başlığında ifade edilen Türk Milli Eğitimin genel amacı (madde 2) ile Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri başlığında belirtilen maddeler (Madde 4-17) incelenmiştir.

Çalışmada Türkiye Eğitim Sistemi'ni felsefi açıdan incelemek amaçlandığından verilerin toplanması için araştırmada ele alınan olay ve olgular ile ilgili yazılı materyallerin analizine olanak sağlayan doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2013). Araştırma konusu ile ilgili anayasa, kanun maddeleri incelenmiştir. Elde edilen verilerin tanımlanması, verilerin temelinde yatan gerçeklerin ortaya çıkarılması ve herkesin anlayabileceği şekilde düzenleyerek yorumlaması açısından içerik analizi tekniği kullanılarak çözümlenmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2008). Bu doğrultuda araştırmada ele alınan felsefeler (idealizm, realizm, natüralizm, pragmatizm) ile ilgili okumalar yapılarak bu felsefelerin ele aldıkları düşünceler ortaya konmuştur. Bu düşünceler temel alınarak 1982 Anayasasındaki ve Türk Milli Eğitim Temel Kanunu'nda ele alınan eğitimle ilgili düzenlemeler değerlendirilmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular, felsefe akımlarına yönelik oluşturulan ölçütler doğrultusunda incelenmiştir. Dokümanlara yansıyan felsefi düşüncelerin yoğunluğuna göre yorumlama yapılmıştır.

BULGULAR

1. 1982 Anayasasında Eğitimle İlgili Düzenlemelere Yansıyan Felsefi Akımlar

1982 Anayasası incelendiğinde 24., 27., 42., 62. ve 130. maddelerin eğitimle ilgili olduğu belirlenmiştir. Bu maddelerde ele alınan düşünceler ve incelenen maddelere yansıyan felsefi akımlar aşağıda özetlenmiştir.

1982 anayasasının 24. Maddesinde din, vicdan, inanç ve kanaat özgürlüğü, din ve ahlak eğitim ve öğretimin devlet gözetiminde ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu ders olması ve dini duyguların kötüye kullanılmaması gerektiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda ele alınan düşünceler felsefe açısından incelendiğinde değerlerin mutlak ve değişmez olduğunu düşünen, eğitim politikalarının sürekli ve değişmez prensipleri temel alarak kurulması gerektiğini savunan, çocukların hayatı değişmez değerler yoluyla öğrenmesini isteyen, kalıcı değer ve fikirlerin aktarılmasını amaçlayan idealizmin etkileri görülmektedir (Tozlu, 1997). İnsanın değerini çok yüksek gören idealizm felsefesinde eğitim yolu ile insanda yüksek değerler oluşturularak sağlam ve kültürlü kişiliğe sahip bireylerin yetiştirilebileceği görüşü hakimdir (Egün, 2009). Bu açıdan değerlerin sürekli ve objektif olduğunu belirten, eğitim sistemlerini iyi belirlenmiş değerle donatılmasını, değer öğretimi ile çocukların davranışlarının biçimlendirilmesini amaçlayan ve kültürel, toplumsal değerlerin gelecek nesillere aktarılmasını amaçlayan realizm felsefesinin izleri de bu anayasa maddesinde görülmektedir (Tozlu, 1997; Gutek, 2017).

Anayasanın 27. Maddesinde bireylerin öğrenme özgürlüğüne sahip olması, bilim ve sanatın önemi vurgulanmaktadır. Gerçeğin sadece bilimsel yöntemlerle elde edileceği anlayışına dayanan realizm felsefesinin, bilginin kaynağını deney olarak gören ve bilginin bilimsel yöntemlerle sınanarak elde edildiğini ifade eden pragmatizm felsefesinin, bilimsel yöntemler kullanılarak değişmeyen, mutlak doğrular olarak nitelendirilen doğa yasalarına ulaşılabilirliğini benimseyen natüralizm felsefesinin bu maddeye yansıdığı söylenebilir.

1982 anayasasının 42. Maddesinde ise kanunlara dayalı eğitim öğretim hürriyeti, belirli ideoloji doğrultusunda devlet denetiminde eğitim hakkı, çağdaş bilim anlayışı, zorunlu ilköğretim eğitimi, topluma yararlı bireyler yetiştirme, imkan ve fırsat eşitliği sağlama, eğitim öğretimin faaliyet alanı, anadilden başka bir dilin zorunlu olarak okutulamayacağı, yabancı dilde eğitimin uluslararası anlaşmalar doğrultusunda devlet tarafından kanunla düzenlenmesi düşünceleri ele alınmıştır. Bu maddede devletin bireylere tanıdığı eğitim öğretim hakkının genel çerçevesi çizilmiştir. Yaşanan gelişmelerin bilimsel anlayışı da değiştirebileceği, eğitim öğretim hakkına devlet tarafından çıkarılan kanunlar doğrultusunda bireylerin eğitim öğretim görme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Benimsenen kültürel, toplumsal, ideolojik değerlerin bireylere aktarılması önemsenmiştir. Devlet kontrolünde olan bir eğitim anlayışı benimsenmiştir. Felsefi açıdan incelendiğinde devletin benimsediği ideoloji, değer, kültür gibi unsurlar ve bunların birbiriyle ilişkilerinin insan davranışlarına yön vermesinin en güvenilir yol olarak ele alınması realizm felsefesinin etkilerini, bilginin ve doğrunun kurumsallaştırılarak nesillere aktarılmasını önemli gören idealizmin izlerini bu maddede görmek mümkündür (Gutek, 2017; Tozlu, 1997).

42. maddede bireylerin yetiştirilmesinde toplumsal yararın gözetildiği, devletin belli imkânlardan yoksun öğrencilere çeşitli destekler sağlayarak imkan ve fırsat eşitliği sağlamaya çalıştığı, eğitim öğretimin



faaliyet alanları eğitim, öğretim, araştırma, inceleme olarak sınırlandırıldığı ve bu sınırlar çerçevesinde eğitimin engellenemeyeceği ortaya konulmuştur. Anadilde eğitim benimsenmiş ve anadilden başka hiçbir dilin anadil olarak Türk vatandaşlarına okutulamayacağı belirtilmiştir. Bu ifadeler felsefi açıdan ele alındığında eğitimde devlet tarafından çerçevesi çizilmiş bir eğitim anlayışı içerisinde araştırma, inceleme gibi faaliyetlere dayalı bir eğitimin benimsenmesi açısından natüralizm, pragmatizm, realizm felsefesinin etkileri görülmüştür. Topluma yararlı bireylerin yetiştirilmesinin pragmatizm felsefesine, temel eğitimde anadilde eğitimi benimseyen idealizm, realizm, pragmatizm, natüralizm felsefelerinin yansıdığı görülmüştür. Çünkü anadil bu felsefelerde genel olarak ele alınan düşüncelerin, kültürün, ahlak anlayışının, değerlerin bireylere ve gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir araç olarak ele alınmıştır (Guttek, 2017).

Anayasanın 62. Maddesinde yurt dışındaki vatandaşların çocuklarının eğitiminin de önemsendiği görülmektedir. Bu açıdan maddede yabancı ülkelerde çalışan vatandaşların devlet tarafından bağlarının koparılmayarak kişilerin aslolan kültürel kimliklerini korumaları amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik ise geçmişin olumlu değerlerini bireylere kazandırmayı amaçlayan idealizm; doğruluğu tartışmasız kabul edilen değerleri öğretmeyi hedefleyen realizm felsefelerinin yansımaları bu maddede görülmektedir (Ergün, 2009).

Anayasanın 130. maddesinde genel anlamda ülke ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirme, bilimsel araştırma yapma, devletin gözetimi ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir. Grup değerleri ile toplumsallaştırmayı amaçlayan araştırma merkezli eğitim anlayışını savunan değiştirilemez doğrular yerine değiştirilebilir doğruları benimseyen pragmatizm ve natüralizm felsefelerinin etkileri bu maddede görülmüştür. Yükseköğretimde bilimsel araştırmanın önemine vurgu yapan bu maddede realizm felsefesinin izlerini görmek mümkündür.

Realist felsefede bilim adamlarının üniversite ve araştırma merkezlerinde bulunmaları, öğrencilerin akademik uzmanlar tarafından bilgilendirilmeleri görüşü yer almaktadır. Realizmin bu ilkeleri Türkiye’de yükseköğretimin araştırma merkezi olarak ele alınması, bilimsel yöntemle elde edilen bilgiye göre uzmanların yetiştirilmesi anlayışı ile örtüşmektedir. Aynı şekilde, bilim tarafından ispatlanmış bilgilerin öğrenciye aktarılması, şeklindeki realist ilke yükseköğretimin özel amaçlarına da yansımıştır.

2. Türk Milli Eğitimin Amaçlarına Yansıyan Felsefi Akımlar

Milli Eğitim Temel Kanunu’nda (1973) Türk Milli Eğitiminin Amaçları başlığında ifade edilen Türk Milli Eğitimin genel amaçları ile Türk Milli Eğitiminin Temel İlkeleri başlığında belirtilen maddeler aşağıda ele alınmıştır.

Türkiye eğitim sisteminin asıl omurgasını oluşturan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 2. Maddesinde Milli eğitimin üç temel amacı olduğu ifade edilmiştir. Belirtilen amacın ilkinde temel alınan düşünceler doğrultusunda devlete karşı sorumlu bir vatandaş yetiştirmeye yönelik esaslar ele alınmıştır. Bu esaslar Atatürk milliyetçiliğine bağlı olma, milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseme, vatanı yüceltme, devlete karşı görev ve sorumlulukları bilme olarak belirtilmiştir. Devlete karşı sorumlu bir vatandaş yetiştirmeye yönelik esaslar incelendiğinde eğitimin hedefinin gelecek kuşaklara kültürel mirası aktarmak, toplumsal yaşama hazırlamayı ilke edinen realizm felsefe akımının etkileri görülmektedir (Sönmez, 1991).

Pragmatizmdeki eğitim topluma kültürel unsurları naklederek, kültürün devamlılığını sağlar, ilkesinin Türkiye eğitim sisteminde yer edindiği görülmektedir. Türkiye cumhuriyeti kurulduktan sonra kültürel bir ortaklaşma oluşturmak için özellikle 1930 lu yıllardan sonra kültür birliği oluşturma yoluna gidilmiştir. Bu anlayış ortaöğretimin amacına da yansımıştır. Ortak kültür anlayışı ortaöğretimin temel amacı olarak 1379 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununda yer almıştır. Kanununun 29. Maddesinde ortaöğretimin amacı şu şekilde belirtilir; “Bütün öğrencilere ortaöğretim seviyesinde asgari ortak bir genel kültür vermek suretiyle onlara kişi ve toplum sorunlarını tanımak, çözüm yolları aramak ve yurdun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunmak bilincini ve gücünü kazandırmak.”

Milli eğitimin ikinci temel amacında yetiştirilmesi amaçlanan kişi özellikleri ortaya konulmuştur. Bu özellikler dengeli ve sağlıklı kişilik ve karaktere, özgür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş dünya görüşüne, insan haklarına saygılı, topluma karşı sorumlu, yapıcı, yaratıcı, verimli olma şeklinde ifade edilmiştir. Bireylere kazandırılması amaçlanan bu özelliklerde insanın hem beden hem de ruhen (karakter, estetik, felsefi olarak) eğitilmesi gerektiğini savunan (Guttek, 2017), karakter eğitimi için doğadaki düzene uygun bir zevk anlayışı geliştirilmesi gerektiğini belirten, bilimsel yöntemlere ve duygulara önem veren realizm felsefesinin yansımaları görülmektedir.

Temel amaçlardan üçüncüsünde ise mesleki yönlendirme esasları, bireyden beklenen bireysel ve toplumsal katkı ele alınmıştır. Eğitimde istendik davranışların ölçütlerini “ehliyet, güç, verimlilik, yarar,



kubaşık çalışma, problem çözme, yaşantı, dinamik denge, bilginin göreceliği” olarak ele alan, bireylere ilgi, istek ve ihtiyaçları doğrultusunda eğitim vermeyi amaçlayan pragmatizm felsefe akımının, eğitimi doğadan öğrenebileceğimiz anlayışından hareketle somut öğrenmeye dayanan, yaparak yaşayarak öğrenme temelli, bireylere yaşamın içinde gerekli bilgi ve beceriyi kazandırmayı amaçlayan, öğrenmede ilgi ve yeteneklere önem veren natüralizm felsefesinin izleri bu maddede görülmektedir (Sönmez, 1991).

Milli eğitimin amaçları genel olarak değerlendirildiğinde devlete karşı sorumlu bir vatandaş olarak yetiştirilme, bireylerin karakterli, bilgili ve bilimsel düşünebilen, toplumsal kalkınmaya hizmet eden, faydalı, toplumsal düzenle uyumlu bireylerin yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmüştür. Bu kavramlar ele alındığında, bireyleri aktif ve yaratıcı olarak gören (Tozlu, 1997), toplumsal ve bireysel açıdan yararlı ve gelişmeye yönelmiş bireyler yetiştirilmesini benimseyen (Ergün, 2009), bilgiyi bilimsel yöntemler kullanarak elde edebilen, toplumun ve kişinin istendik yönde değişmesini, yetiştirilmesini hedefleyen, bireylerin topluma etkin biçimde katılmasını sağlayan, toplumsal bilincin geliştirilmesini önemseyen (Sönmez, 1991) pragmatizm felsefesinin ilkelerinin yansıdığı söylenebilir.

Türk Milli eğitiminin Temel İlkeleri genellik ve eşitlik, ferdin ve toplumun ihtiyaçları, yöneltme, eğitim hakkı, fırsat ve imkan eşitliği, süreklilik, Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Atatürk milliyetçiliği, demokrasi eğitimi, laiklik, bilimsellik, planlılık, karma eğitim ,eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin işbirliği, her yerde eğitim şeklinde sıralandığı görülmektedir. Milli Eğitimin dayandığı bu temel ilkelerin altında yatan felsefeler incelendiğinde eğitimin bireylerin ilgi, ihtiyaç, tecrübelerine dayalı olarak yapılandırılması ve faydacılık temel düşüncesine dayandırılması, eğitimin demokrasi ilkelerine göre kurulması, değişen ve gelişen dünyada eğitimin değişimi destekleyecek şekilde dış dünya ile uyumlu yapılandırılması, eğitimin yalnız hayata hazırlık olarak görülmeyip, bizzat hayatın kendisi olarak görülmesi, sınıf, ırk, cinsiyet ya da etnik grupların katılımını sosyal zenginlik olarak görmesi, eğitimi toplumun kültürel yetilerini, değerlerini ve bilgisini yeni nesillere aktarmayı sağlayan bir araç olarak görmesi (Guttek, 2017, Ergün 2009), açısından pragmatizm etkilerinin görüldüğü söylenebilir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Türkiye eğitim sistemine yansıyan felsefe akımlarını belirlemeyi amaçlayan bu araştırmada eğitim sisteminin yapılanmasına temel teşkil eden 1982 Anayasası, Türk milli eğitiminin genel amaçları ile temel ilkeleri incelenmiştir. Milli Eğitim Temel Kanunu’nda genel amaca uygun olarak eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenmiş ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçlara uygun olarak tespit edilmiştir. Bu açıdan çalışmadan çıkan sonuçlar eğitimin tüm kademeleri için genellenebilir.

Yapılan incelemeler sonucunda 1982 Anayasasında ele alınan düşünceler ve belirlenen ölçütler doğrultusunda incelendiğinde 24. maddede din, vicdan, inanç ve kanaat özgürlüğü, din ve ahlak eğitim ve öğretimin devlet gözetiminde yapılması, din eğitiminin ilköğretim ve ortaöğretimde zorunlu ders olması, dini duyguların kötüye kullanmama konuları idealizm ve realizm felsefe akımının yansımaları olarak görülmüştür. Bilimsel bilginin öğretilmesi, açıklanması, yayılması, araştırma yapılması realizm, natüralizm, pragmatizm felsefelerinin izlerini göstermektedir. Devlet kontrolündeki eğitim öğretim hakkı, belirli ideoloji doğrultusunda devlet denetiminde, zorunlu ilköğretim, topluma yararlı bireyler yetiştirme, imkan ve fırsat eşitliği sağlama, anadilden başka dilin zorunlu olarak okutulmaması konusu ile ilgili düzenlemelere yer verilmiş ve idealizm, realizm, natüralizm, pragmatizm felsefelerinin etkileri görülmüştür. Yabancı ülkelerde çalışan vatandaşların devlet tarafından bağlarının korunması ile ilgili ifadelerde ise idealizm ve realizm felsefe akımlarının; ülke ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirme, bilimsel araştırma yapma, yükseköğretimde devlet gözetimi başlıklarında açıklanan ifadelerde pragmatizm felsefesinin yansımaları belirlenmiştir.

Öz olarak Türkiye eğitim sisteminin yapılanmasında 1982 Anayasasında eğitim ile ilgili ele alınan maddelere, Milli Eğitim Temel Kanunda Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına, Türk Milli Eğitiminin Temel İlkelerine çoğunlukla yansıyan genel felsefe akımının Pragmatizm felsefesi olduğu görülmüştür. Alan yazında incelendiğinde benzer şekilde Sönmez (1991) Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Eğitim Sistemi’nin pragmatizm felsefesine göre düzenlendiğini ifade etmiştir. Ata (2000), pragmatizm felsefesini savunan John Dewey’in Mustafa Kemal Atatürk döneminde Türk Eğitim Sistemi’ni incelemek üzere davet edildiğini ve yaptığı incelemeler sonucunda ele aldığı rapor doğrultusunda eğitim sisteminde pragmatizm felsefesine dayalı bir eğitim sistemi yapılanmasına gidildiğini belirtmiştir. Gökçe (2012), Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devrimci, devletçi, laik, bilimsel düşünen, fikri, vicdanı hür, vatansever, özgürlükten ve bağımsızlıktan taviz vermeyen, yaşamda karşılaştığı sorunları çözen, aklını ve bilimsel yöntemi kullanabilen bir nesil yetiştirmek olduğunu ifade ederek eğitim durumlarının düzenlenmesinde pragmatizm felsefesinden faydalandığını otaya koymuştur. Hesapçioğlu (2009) ve



Doğan (2010) ise 1920'li yıllardan sonra Türkiye eğitim sisteminde çağın gerekleri için mevcut eğitim sisteminin yeniden ele alınması ihtiyacına bağlı olarak batıya yönelme anlayışı doğrultusunda eğitimde pragmatizm felsefesinden yararlandığını belirtmişlerdir.

Cumhuriyetin kuruluşu döneminde eğitim sistemi genelde pragmatik felsefeye ve onun eğitimde bir uzantısı olan ilerlemecilik akımına dayanır. Pragmatik felsefede gözlem ve deneye ağırlık verilir. İnsan için önemli olan insanın işine yarayanıdır. İlerlemecilere göre eğitim yaşamın kendisidir, yaşama hazırlık değildir. Yani din ve ahlak gibi soyut alanlarda da bilimsel pragmatizm anlayışı işe koşular. Yaşamda hangi meslek veya sorunlar var ise bunlar okulda yer almalı, öğrenci de bunu öğrenmeli, çünkü okuldaki bilgi birer araçtır. Bu açıdan ders içerikleri toplumsal açıdan istenilen etkinliklere, öğrencinin hemen kullanabileceği ve ilgisini çekebilecek bilgi, beceri, tasarım ve problemlere göre düzenlenmelidir(Sönmez, 1991, Ergün, 2009, Bilhan, 1991). Türkiye'de eğitim sistemi yapı ve amaç olarak bu anlayışa göre şekillenmiştir.

Pragmatizm "eğitimi deneyci bir çevreden veya araştırma merkezli okuldan meydana gelmektedir", fikrini savunur. Türkiye'de bilim anlayışı pragmatizmin bu anlayışına ve pozitivistliğe dayanır. Bilgideki sistematiklik, akıl ve mantığa sürekli vurgu, araştırma süreci ilkeleri, geçerlik, güvenilirlik, doğrulanabilirlik vb. ifadeler bu anlayışın sonucudur. Pozitivism ve pragmatizmin ilkelerine bağlı olarak üniversitelerdeki bilimsel çalışmalarda salt veri üzerinde analiz yapılmakta bu da bilginin ve bilimin metalaşmasına ve etik problemlere neden olmaktadır. Özellikle eğitimde birey ve toplum birer araştırma nesnesi haline gelmiştir. İnsanın duygularının bir tarafa itilmesine neden olan bu durum yayınların indekslerle, istatistikî olanla sınırlı tutulması sonucunu doğurmuştur.

Eğitimle ilgili araştırmalarda pragmatizmin savunduğu gibi değerlerle inançların deneysel olarak araştırıldığı bir ortam oluşmuştur. Eğitimde veri toplamak için kullanılan tutum, inanç, algı ve kanaatlerin anket vb. araçlarla ölçülmesi pragmatizm ve pozitivistliğin sonucudur. Ancak sayılan özelliklerin ortaya çıkışı belli ölçüde o andaki iç ve dış koşullara bağlıdır. Yani tutum, inanç, algı ve kanaatlerin ölçülmesindeki kesinlik değişebilir. Standart olarak kabul edilen ölçeklerin kuramsal çerçeveye dayalı olması, uygulamalı bir alan olan eğitimde verinin güvenilirliğini zedelemektedir.

Pragmatizmde, müfredat programlarının çocukların ilgi, ihtiyaç, tecrübelerine dayalı olarak yapılandırılması temel düşüncesinin milli eğitimin genel amacı olarak yer edinmesine rağmen test sonuçlarına göre yönlendirme yapılmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün "Türkiye eğitiminin amacı, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir tahakküm aracı veyahut medeni zevkten ziyade maddi hayatta muvaffak olmayı temin eden uygulamaya dönük bir araç haline getirmektir" sözleri dönemin eğitim politika ve programlarında görmek mümkün olsa da zamanla eğitimin teorik bilgi yüklemesi olarak şekillendiği görülüyor. Özellikle 1950'li yıllarda test tekniğinin değerlendirilmede yer alması ve 1980'li yıllardan sonra merkezi sınavların değerlendirme ve yönlendirmede esas unsur olarak eğitimin merkezinde yer alması pragmatizmin önerdiği uygulamalı bilgiyi bir tarafa atmıştır. Bu durumu mesleki ve teknik liselerin gelişim seyrinde de görmek mümkündür. Bir zamanlar meslek liseleri önemli ve aranan lise iken merkezi sınavların genel liseleri ön plana çıkarmaları ile öğrenci bulamama konumuna geldikleri görülmektedir.

Kemalizm'in bir ideoloji olduğunu belirten İsmet Giritli bu ideolojinin bir "ulusal modernleşme" hareketi olduğunu, pozitivism, pragmatizm ve realizmden etkilenen Mustafa Kemal Atatürk'ün fikirlerinin devletin işleyişine ve kültürel arka planına dayanak oluşturacak egemen bir ideoloji haline geldiğini belirtmiştir. Kemalizm olarak adlandırılan bu düşünce akımı eğitimin şekillenmesinde önemli birer referans olarak Cumhuriyetten günümüze kadar etkin olmuştur.

Cumhuriyet rejiminin temel hedefi "milli yurttaş" tipini yetiştirmektir. İdeolojik pragmatizme örnek teşkil eden bu durum öğrenciye milli kültürü aşılacak yolunu seçmiştir. Okula devam eden her vatandaş aynı milli ülkülere, aynı milli hedeflere bağlamak için gereken davranışların telkini en önemli görev olarak ele alınmıştır. Bütün ders programlarında dersin hedefleri ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkeleri arasında bağ kurulmuştur. Yani Cumhuriyet tarihi boyunca derslerinin kazanımları cumhuriyet ideolojisi ile somutlaşan hedeflerle uyumlu hazırlanmıştır. 1982 Anayasası ile milli eğitimin amaç ve ilkelerinin de bu doğrultuda şekillendiği, Türkiye eğitim sisteminin genel olarak ideolojik pragmatizme hizmet ettiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Ata, Bahri (2000). The Influence Of An American Educator (John Dewey) On The Turkish Educational System. *The Turkish Yearbook*, C. 31(2), s. 121-123.
- Bakır, Kemal (2014). *Demokratik Eğitim John Dewey'in Eğitim Felsefesi Üzerine*. Ankara: Pegem Akademi.
- Bilhan, Saffet (1991). *Eğitim Felsefesi; Kaoram Çözümlemesi*. 1. Cilt, 1, Kısım, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yay.



- Büyüköztürk, Şener; Çakmak Kılıç E.; Akgün, Ö.E.; Karadeniz Ş. & Demirel, F. (2018). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Doğan, İsmail (2010). *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri : Kurumlar, Kişiler ve Söylemler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ergün, Mustafa (2009). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ertürk, Selahattin (2013). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.
- Giritli, İsmet (1995). *Kemalizm İdeolojisi. Atatürk Yolu İçinde*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Gökçe Toker, Asiye (2012). *Eğitim Felsefesi Akımlarının Türkiye Cumhuriyeti Eğitim Sistemi'ne Etkileri, Eğitim Felsefesi*, (Editör; N. Gökalp Ve Ş. Çelik). İçinde, İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Gutek, Gerald .L. (2017). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Hesapçioğlu, Muhsin (2009). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası Ve Felsefesi, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S. 29, s. 121-138.
- Milli Eğitim Temel Kanunu (1973). *Resmi Gazete*. 14574, 14 Haziran 1973. Erişim Adresi: [Http://Www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuatmetin/1.5.1739.Pdf](http://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.1739.pdf)
- Sönmez, Veysel ve Alacapınar, G. Füsun (2016). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, Veysel (1991). *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Adım Yayıncılık.
- Toprakçı, Erdal (2002). *Eğitimin Bilimsel Temelleri, Eğitim Üzerine*. (Editör; E. Toprakçı), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Tozlu, Necmettin (1997). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982). *Resmi Gazete*, 17863, 18 Ekim 1982. Erişim Adresi: [Https://Www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuatmetin/1.5.2709.Pdf](https://www.mevzuat.gov.tr/Mevzuatmetin/1.5.2709.pdf)
- Ulubey, Özgür ve Aykaç, Necdet. (2017). *Türkiye Cumhuriyetinin İlanından 2005'e Eğitim Felsefesinin İlkokul Programlarına Yansımaları. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 13(3), s. 1173-1202.
- Üstüner, Mehmet (2002). *Eğitimin Felsefi Temelleri. Eğitim Üzerine*, (Editör; E. Toprakçı), Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yıldırım, Ali Ve Şimşek, Hasan (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.